

Anotace

Cvičení tohoto typu je vhodné zařadit pro znázornění různých slovtvorných modelů. Žáci si díky nim lépe uvědomí, že lze od známých slov odvozovat nová slova pomocí předpon. Cvičení lze libovolně variovat, je možné hledat např. slova odvozená příponami (např. cestovat – cestovatel) nebo slova odvozená předponami i příponami (např. lov – úlovek). V tomto pracovním listu byla zvolena tvorba slov prefixy *v-*, *vý-*, *pře-*, *zá-*, které se všechny mohou pojit s kořenem *chod*.

Postup práce

Tento pracovní list slouží jako inspirace k hledání odpovědi na časté otázky žáků, kteří se ptají, zda se mohou vybrané prefixy pojit s určitými kořeny. Učitel díky němu může také uvést termíny „prefix“ a „kořen“.

Na začátku by měli žáci např. pomocí obrázků určit význam slov odvozených od jednoho kořene různými prefixy (zde *vchod*, *východ*, *přechod*, *záchod*). Obrázky si může učitel připravit předem, žáci je také mohou namalovat sami nebo mohou význam slov vysvětlit. Učitel se žáků následně zeptá, co mají slova společného a v čem se liší. Žáci by měli sami přijít na to, že slova mají stejný kořen a liší se svými prefixy. Je vhodné dobrat se také ke slovesu, od kterého byla substantiva odvozena. Jde o sloveso „chodit“, které se stejně jako další slovesa pohybu pojí s více prefixy. Následně učitel žáky vyzve, aby našli další slova, která se mohou pojit s daným prefixy, případně s prefixy jinými. Právě slovesa pohybu jsou pro tento účel velmi vhodná, jelikož lze změnu významu prefixací názorně ukázat na obrázcích. Stačí, když žáci vyjmenují několik příkladů a uvědomí si princip spojování prefixů s kořeny. Pokud žáci neznají termíny „prefix“ nebo „předpona“ a „kořen“, může je s nimi učitel tímto způsobem seznámit.

Ve čtvrtém cvičení si pak žáci pomocí aplikace Morfio mohou sami vyzkoušet, jak prefixace funguje. Pokud je práce s aplikací zaujme, mohou si vymyslet další prefixy a zjistit, se kterými slovy se pojí. Učitel by se měl předem ujistit, že si žáci zvolili prefixy, které se všechny alespoň s jedním slovem pojit mohou. Mezi výsledky (viz řešení) se ovšem budou objevovat i méně frekventovaná slova, proto je třeba počítat s tím, že žáci některá slova nebudou znát. Učiteli mohou s vysvětlením významu slov opět pomoci obrázky.

- 1) **Co znamenají tato slova?**
vchod, východ, přechod, záchod
- 2) **Co mají všechna slova společného? V čem se liší?**
- 3) **Která další slova se mohou podobně měnit? Řekněte příklady.**
- 4) **Podívejte se do aplikace Morfio a najděte slova, která mohou mít stejné prefixy jako slova ve cvičení 1. Která znáte? Co znamenají?**

Postup práce s korpusem

V aplikaci si navolte místo pro čtyři vzory. Prefixy zadejte do polí v prvním sloupci, která si nastavte pro odlišný formant. U druhých polí zvolte charakteristiku „společný“ a ponechte v nich výchozí nastavení. Jako morfologickou specifikaci u všech vzorů nastavte podstatné jméno. Hledají se lemmata. Můžete ignorovat velikost písmen.

Morfio

The screenshot shows the Morfio search interface. It features a dark green background with white text and input fields. At the top, there are two dropdown menus for selecting the type of formant: 'odlišný' (selected) and 'společný'. Below these are four rows for defining search patterns (vzor 1 to 4). Each row has a prefix input field, a dropdown for the formant type (all set to 'společný'), and a dropdown for the morphological specification (all set to 'podstatná jména'). Below the pattern rows, there are fields for 'Korpus' (set to 'SYN2015'), 'Frekvence vyšší než:' (set to '10'), 'Hledají se:' (set to 'lemmata'), and 'Vyhodnocují se:' (set to 'lemmata'). There is also a checkbox for 'Velikost písmen:' with 'ignorovat' selected. At the bottom, there are buttons for 'Hledat', 'Nové zadání', and 'Nápověda', along with a URL: 'Odkaz na toto zadání: http://morfio.korpus.cz/7HvG5XU6'.

Pro zobrazení frekvenčního seznamu klikněte na záložku Výpis.

The screenshot shows the 'Výpis' (Output) tab of the Morfio application. It displays a table with four columns representing different search patterns (vzor 1 to 4). Each column lists words and their frequencies. The words are color-coded: red for the common base and black for the specific prefix. To the right of the table, there is explanatory text in Czech. Below the table, there is a note about alternative forms (barevným pozadím) and a warning about the order of patterns.

vzor 1 (fq ▲▼)	vzor 2 ▲▼ (fq ▲▼)	vzor 3 ▲▼ (fq ▲▼)	vzor 4 ▲▼ (fq ▲▼)
1 východ (7441)	vchod (4498)	přechod (6042)	záchod (2977)
2 výjezd (982)	vjezd (901)	přejezd (656)	zájezd (1533)
3 výklad (4044)	vkład (1390)	překład (3903)	základ (24607)
4 výlet (4912)	vlet (11)	přelet (268)	zálet (35)
5 výložka (31)	vložka (1028)	přeložka (264)	záložka (944)
6 výstup (5148)	vstup (9966)	přestup (1095)	zástup (1498)

V tabulce jsou uvedeny všechny doklady ze všech vzorů, které vstupují do zadaného modelu. Červená část slov označuje společnou bázi (ta se může lišit pouze v případě aplikace alternací). V závorkách uvedený údaj představuje celkovou frekvenci jednotky ve zvoleném korpuse. Tabulku je možné přetřídit podle libovolného sloupce a to jak abecedně, tak frekvenčně pomocí šipek v záhlaví tabulky. Každé slovo zároveň funguje jako odkaz směřující k ukázce konkordancí ve zvoleném korpuse.

Páry vytvořené až díky aplikaci alternačních pravidel jsou zvýrazněné barevným pozadím. Jejich báze se proto budou lišit. V případě, že použitím alternačních pravidel dojde k situaci, že jednomu vzoru v dané dvojici odpovídá více slov, jsou všechna tato slova uvedena hromadně v jednom řádku tabulky.

Řešení

2) Společný je kořen *chod*, liší se prefixy.

3) Např. slovesa pohybu (letět, jet, nést, vézt). Je třeba upozornit, že u substantiv se v prefixu mění délka (vyletět-výlet, zaletět-zálet).

4) východ, vchod, přechod, záchod; výjezd, vjezd, přejezd, zájezd; výklad, vklad, překład, základ; výlet, vlet, přelet, zálet; výložka, vložka, přeložka, záložka; výstup, vstup, přestup, zástup